

Савченко Сергій Олександрович**Savchenko Sergiy,**

аспірант кафедри економіки,

підприємництва та економічної безпеки,

Державний податковий університет,

м. Ірпінь, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9766-4433

ІНТЕРЕСИ В ІСТОРІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІДЕЙ

Воєнний час, зумовлений агресією Росії та розв'язанням повномасштабної загарбницької війни на території нашої країни, призвели до істотних раптових змін у функціонуванні вітчизняної економіки. За експертними оцінками, внаслідок війни в 2022 р. Україна втратила близько третини економічного потенціалу [2].

Відтак питання відновлення економіки та забезпечення економічної динаміки набувають пріоритетних ознак. Успішність їх реалізації багато в чому залежить і від правильного розуміння «драйверів» цих процесів, їх джерел та факторів. Не викликає сумнівів, що продуцентом суспільного розвитку і добробуту є людина. А на дії людей, як зазначав Гегель, впливають їхні потреби, їхні пристрасті, їх інтереси, їх характери і здібності, причому спонукальними мотивами в цьому переліку є лише потреби, пристрасті та інтереси і лише вони відіграють головну роль [6].

Видається вартим наукової уваги дослідження еволюції поглядів на сутність та характеристики економічних інтересів у суспільстві. Ґрунтовну інтерпретацію виникнення, поширення і застосування в суспільствознавстві концепту «інтереси» за останні чотири століття можна знайти у Альберта Хіршмана [7-9].

На думку цього вченого, «інтерес», або «інтереси», – одне із центральних і найменш однозначних та найбільш суперечливих понять в економічній науці та економічній історії. Етимологія цього терміну походить від латинського слова *intérêt* (має значення, важливо і т.п.), а широке використання бере початок в Європі в кінці XVI ст. Поняттям «інтереси» позначались фундаментальні сили, засновані на прагненні до самозбереження та самозвеличення, які мотивують або повинні мотивувати дії правителя або держави, а пізніше також груп людей, які обіймали подібне правителям громадське або економічне становище. Щодо індивіда, то зміст терміну «інтерес» початково був дуже широким, включаючи «зацікавленість» у пошані, славі, звеличенні, самоповазі навіть у потойбічному житті, тоді як у пізніший період він обмежувався прагненням до економічної вигоди.

Ставлення до поведінки, що спричинена інтересом, також змінювалося. Це поняття було спочатку введено в обіг як евфемізм⁵ наприкінці Середньовіччя (кінець XV ст – початок XVI ст.), щоб зробити респектабельним отримання «інтересу» (відсотка) за позиками, що довго вважалося суперечливим божественному закону «гріхом лихварства». У більш широкому значенні цей термін часом викликав особливе ставлення, оскільки вважалося, що він дає ключ до розуміння мирного громадського порядку. Одночасно економічний інтерес піддавався нападкам як мотив, що веде до деградації людського духу та руйнування основ суспільства.

В. Смєсова узагальнила висновки меркантилістів відносно економічних інтересів [5]: вони ототожнювалися з орієнтацією на безмежне нагромадження грошей у формі золота та срібла; на чільне місце ставилися інтереси торгівельної буржуазії, які виражалися в прагненні до постійного збільшення грошей – збагачення, і одночасно з цим проголошувалися як національні економічні інтереси; зовнішня торгівля вважалася

⁵ Евфемізми (від грец. *εὐφημισμός* – добре мовлення) – пом'якшувальні або маскувальні слова і вислови, які використовуються замість слів, які сприймаються як небажані чи неприйнятні.

виключною сферою прикладення економічних інтересів, а прибутки в сфері внутрішньої торгівлі та мануфактурного виробництва взагалі не розглядалися як джерело національного багатства та форма господарських інтересів; головними та легітимізованими шляхами реалізації економічних інтересів вважали торговельну експансію, колонізацію, грабежі, спекулятивні операції, підвищення цін, мита та податків, зниження позичкового відсотка.

Наприкінці XVI ст. – на початку XVII ст. з'явилася концепція спричиненої інтересами політичної поведінки. І поняття інтересу відіграло в її становленні важливу роль. Воно дозволило науці про мистецтво управління державою сприйняти важливі ідеї Н. Мак'явеллі. Автор «Державця» відстоював і просував ті аспекти політики, які вступали у конфлікт із загальноприйнятими моральними нормами [4]. Йдеться про ситуації, коли правитель змушений вдаватися до брехні, жорстокості, зради тощо. Подібно до того, як термін «інтерес» використовувався як евфемізм у зв'язку з кредитуванням замість терміну «лихварство», він увійшов також і у політичний словник як засіб завуалювання для впровадження певною мірою аморальних ідей Мак'явеллі.

Паралельно із розвитком концепції інтересів у контексті мистецтва управління державою відбувався і її розвиток у сфері формування допустимих норм поведінки окремих індивідів у суспільстві. Подібно до того, як Мак'явеллі відкрив нові горизонти для державця, через два століття Мандевіль переглянув заповіді для пересічного індивіда, які стосувалися збагачення. І знову нові ідеї про поведінку індивідів та наслідуючий їй суспільний порядок спочатку були сприйняті як шокуючі й неочікувано парадоксальні. Подібно до Мак'явеллі, Бернард де Мандевіль продемонстрував позитивний вплив на загальний добробут видів діяльності, що продукували предмети розкоші, діяльності, яка раніше оцінювалась як така що мотивується «особистими вадами». У сатиричній байці «Ремствуючий вулик, або шахраї, що стали чесними» (1705 р.), яка в наступних перевиданнях виходила під назвою «Байка про бджіл, або приватні вади – суспільні вигоди» Мандевіль у художній формі висловив ідею, що особисті моральні вади людей можуть служити рушієм суспільного розвитку, і навпаки моральні чесноти вести до економічного занепаду і зубожіння. У сатирі описувався вулик, де бджоли ліквідували зло, після чого виявилось, що разом з моральними вадами зник і добробут. Поки бджоли грішили, вулик процвітав; навернувшись до моральних чеснот, вулик зубожів [3].

Ідеї Мандевіля, розвинуті у гротескній, парадоксальній формі, виглядають особливо цікаво з позиції наступного розвитку економічної теорії.

Бурхливий розвиток промисловості у кінці XVIII ст. – на початку XIX ст., поширення застосування машин зумовили не тільки якісні зміни в господарській практиці, але і трансформували погляди науковців щодо економічних інтересів. Економісти класичної економічної школи, зокрема А. Сміт, досліджував економічні інтереси відповідно до моделі «homo economicus» та принципу «невидимої руки» [1].

Висновки А. Сміта щодо економічних інтересів дотепер використовуються в науковій літературі для характеристики дій, спричинених інтересом.

- Кожен економічний суб'єкт переслідує переважним чином власну вигоду і особистий інтерес (self-centredness), тобто, основна увага суб'єкта щодо наслідків будь-яких обдуманих дій зосереджується на собі. Власне, це і є основним принципом дій «homo economicus». Тому особистий інтерес є первинним та основоположним у системі економічних інтересів.

- Кожен економічний суб'єкт, наслідуючи особистий інтерес, систематично і, по можливості, ретельно прагне оцінювати очікувані витрати і вигоди. Йдеться про раціональний розрахунок.

- Наслідкування особистих інтересів спричинює збільшення благ та реалізацію суспільних інтересів. «Людина скоріше досягне своєї мети, якщо звернеться до егоїзму інших і зуміє довести, що в їх інтересах учинити те, чого вона вимагає від них» [1, с. 31]. Таким чином, раціональне прагнення індивіда максимувати власні економічні результати збільшує загальні обсяги економічних благ, сприяючи суспільному прогресу.

У подальшому ідея про те, що інтереси, як прагнення до надбання та нагромадження приватного багатства, можуть приносити суспільні вигоди, набула різноманітних форм.

Список використаних джерел:

1. Адам Сміт. Дослідження про природу і причини багатства народів. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Smit_Adam/Bahatstvo_narodiv_Doslidzhennia_pro_pryrodu_ta_prychyny_dobrobutu_natsii.pdf?

2. Про внутрішнє та зовнішнє становище України :аналіт. доп. до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. Київ : НІСД, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analytychna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya-1>

3. Бернад де Мандевіль. Матеріал з Вікіпедії. URL: <http://surl.li/gdxvj>

4. Мак'явеллі Н. Державець. URL: <https://knigogo.com.ua/chitati-online/derzhavets/>

5. Смесова В. Л Еволюція економічних поглядів щодо господарчих інтересів в епоху середньовіччя та мануфактурного періоду. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2(61). С. 9–17.

6. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/hegel/vorphilo/chap001.html>

7. Hirschman, A. O. Against parsimony: three easy ways of complicating some categories of economic discourse. *Economics and Philosophy*. 1985. № 1. P. 7-21.

8. Hirschman, A. O. Shifting Involvements: Private Interest and Public Action. Princeton : Princeton University Press. 1982.

9. Hirschman, A. O. The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism Before its Triumph. Princeton : Princeton University Press. 1977.